

Hildebrand, *Camera Obscura*

TEKST IN CONTEXT

Onder redactie van Hubert Slings

De samenstellers bedanken Yra van Dijk, Eep Francken, Henk Eijssens en Olf Praamstra voor hun adviezen.

De reeks *Tekst in Context* is ontwikkeld voor gebruik in het voortgezet onderwijs. Met behulp van aanpassingen in de dosering en de docering is de reeks op tal van manieren inzetbaar: zowel voor havo 4/5 als voor vwo 4/5/6, zowel voor klassikale behandeling als voor zelfstudie.

Hildebrand, Camera Obscura is het twaalfde deel in de reeks *Tekst in Context*
Eerder verschenen:

- 1 *Karel en Elegast* (samenstelling Hubert Slings)
- 2 *Jacob van Maerlant* (samenstelling Ingrid Biesheuvel en Frits van Oostrom)
- 3 *Reinaert de vos* (samenstelling Hubert Slings)
- 4 *Wilhelmus en de anderen* (samenstelling Marijke Barend-van Haeften, Karel Bostoën, Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees, m.m.v. Louis Peter Grijp en Camerata Trajectina)
- 5 *Verhalen over verre landen* (samenstelling Karel Bostoën, Marijke Barend-van Haeften en Mirjam Roos, m.m.v. Marijke Meijer Drees en Lia van Gemert)
- 6 *Warenar* (samenstelling Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees, m.m.v. Karel Bostoën en Marijke Barend-van Haeften)
- 7 *Walewein* (samenstelling Petra Barendregt, Noor Bloem en John Verbeek)
- 8 *Faust* (samenstelling Jef Jacobs, Vincent Laarhoven, Ad van der Logt en Myra Nijhof, m.m.v. Johannes Muller)
- 9 *Max Havelaar* (samenstelling Peter van Zonneveld, m.m.v. Helene Hermans en Christianne Lemckert)
- 10 *Sara B., een rebelse vrouw uit de Verlichting* (samenstelling Marleen de Vries, Karel Bostoën en Lia van Gemert, m.m.v. Rianne Bos en Arien op 't Land)
- 11 *Vondels Joseph, een bijbelse tragedie* (samenstelling Lia van Gemert, Sabine Muller, Marijke de Vos en Roland Bonth)

Hildebrand, *Camera Obscura*

TEKST IN CONTEXT 12

Samengesteld door Rick Honings & Peter van Zonneveld

Met medewerking van Özlem Gölpunar

Amsterdam University Press

2014

Lay-out: Adriaan de Jonge, Amsterdam
Ontwerp omslag: Kok Korpershoek,
Amsterdam
Omslagafbeelding: Trekschuit en diligen-
ce. Schoolplaat van J.H. Isings

ISBN 978 90 5356 616 9
NUR 621

© R. Honings, P. van Zonneveld / Am-
sterdam University Press B.V., 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

Inhoudsopgave

Voor je begint... 7

I De familie Stastok

Tekst

- 1 De aankomst 9
- 2 De ontvangst 9
- 3 Hildebrand ziet de stad, en Pieter verstout zich pot te spelen 17
- 4 Het diakenhuismannetje vertelt zijn historie 20
- 5 Er komen mensen op een kopje thee, om verder het avondje te passeren 25
- 6 Pieter is waaratje verliefd, en hoe wij uit spelevaren gaan 35

Context

- 7 De titel van het boek 42
- 8 De milde spot van Hildebrand 42
- 9 Romantiek, Biedermeier en Realisme 43

II De familie Kegge

Tekst

- 10 Een treurige inleiding 45
- 11 Kennismaking met mensen en dieren 49
 - 12 Een juffertje en een mijnheer 58
 - 13 Vaderangsten en kinderliefde 59
- 14 Om te bewijzen dat eenvoudige genoegens ook genoegens zijn;
en voorts iets droevigs 62
 - 15 De grootmoeder 67
 - 16 Een concert 70
 - 17 Ochtendbezoek en avondwandeling 71
- 18 Een hoofdstuk waarmee de auteur ijselijk verlegen is... 73
 - 19 Het hofje. De heer Van de Hoogen af 77
 - 20 Een grote hans en adellijke heer. Besluit 81

Context

- 21 Vrouwbeeld en kolonialisme 85
- 22 Fictie of werkelijkheid? 85
- 23 De receptie van het boek 86

Voor wie meer wil weten 89

Vragen en opdrachten 91

Verantwoording 98

Woorden en begrippen 99

Voor je begint...

Trekschuiten en diligences, voordrachtsavonden met poëzie, nachtelijke aanrandingen en beschaafde gesprekken. Je komt het allemaal tegen in de literatuur van de negentiende eeuw. Vooral één boek biedt een goed inzicht in die periode. Het verscheen in 1839 en werd een succes: de *Camera Obscura*, geschreven door Nicolaas Beets (1814-1903) onder het pseudoniem Hildebrand. Net als in de negentiende eeuw geldt Beets ook nu nog als één van de bekendste Nederlandse schrijvers en zijn boek als één van de meest gelezen werken uit die periode. De *Camera Obscura* is geen roman, maar een bundel schetsen en verhalen. Toen Beets het werk schreef, was hij pas vijftig jaar. Enkele verhalen

Nicolaas Beets als student

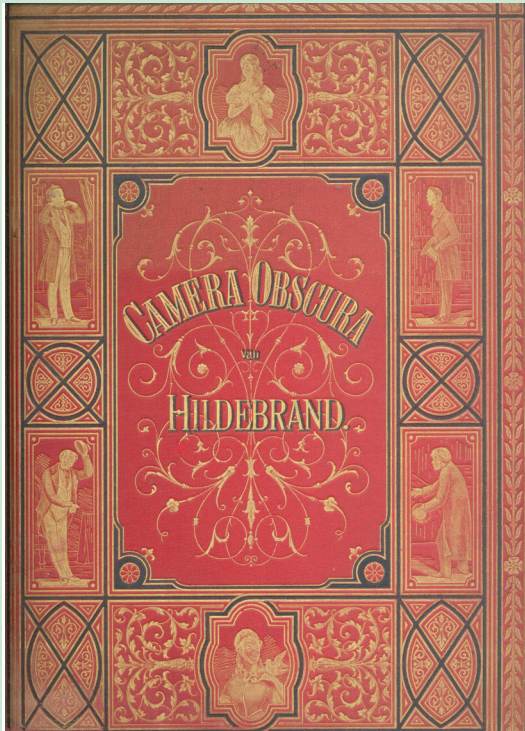

waren al eerder gepubliceerd toen hij student was. Het boek mag dan verschenen zijn in 1839, daarna was het niet af. Beets bleef er zijn hele leven aan werken. Telde de eerste druk nog tweehonderdvijftig bladzijden, rond 1903 – het jaar dat hij overleed – waren daar zo'n honderd pagina's aan toegevoegd. Hoewel Beets nog veel meer heeft gepubliceerd, bleef hij vooral bekend om zijn *Camera Obscura*.

Een belangrijk boek

De *Camera Obscura* geldt als een klassieker uit de literaire canon. In een enquête over het beste Nederlandse boek, georganiseerd door de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, eindigde het boek op de zesde plaats. Het is één van de weinige werken uit de negentiende eeuw die nog steeds bij de boekhandel nieuw verkrijgbaar zijn. De *Camera Obscura* wordt beschouwd als het boek waarin allerlei elementen van de negentiende-eeuwse maatschappij haarfijn zijn vastgelegd. De wereld van toen wordt gezien vanuit het perspectief van Hildebrand, een student met een eigen kijk op de samenleving. Een camera obscura is de voorloper van de fotocamera. Hildebrand richt dat apparaat vooral op de wereld van de burger. Daarbij laat hij vooral de brave zijde van de negentiende eeuw zien, waardoor de schaduwkanten enigszins buiten beschouwing blijven. In deze uitgave worden beide zijden aan de orde gesteld.

Omslag van de *Camera Obscura*, tiende druk, 1884

Taal en spelling

Hoewel de *Camera Obscura* nog altijd leesbaar is, zijn de taal, stijl en spelling wel wat verouderd. Zo schreef Hildebrand ‘mensen’ in plaats van ‘mensen’, ‘tusschenpozen’ in plaats van ‘tussenpozen’, en ‘reis’ voor ‘eens’ (‘Hoor reis meheer!’). In deze uitgave zijn de stijl en spelling gemoderniseerd.

Opbouw van dit boek

Omdat de *Camera Obscura* een dik boek is, met veel losse verhalen, hebben we twee stukken geselecteerd: ‘De familie Stastok’ en ‘De familie Kegge’. Dit tweede verhaal voegde Beets pas in een latere editie toe. De verhalen hebben een vergelijkbare structuur: in het

eerste gaat de student Hildebrand logeren bij de burgerlijke familie Stastok, in het tweede bij de joviale, haar rijkdom etalerende familie Kegge. We hebben de voornaamste fragmenten uitgekozen. Verbindende teksten zorgen ervoor dat je het verhaal kunt blijven volgen. Zoals bij de opzet van deze *Tekst in Context*-reeks gebruikelijk is, wordt de tekst afgewisseld met achtergrondinformatie die tot een beter begrip van de verhalen moet leiden. Zo krijg je antwoord op allerlei vragen. Hoe was het openbaar vervoer geregeld? Wat gebeurde er met je als je arm was? Hoe was het leven van rijke mensen? En op welke manier gingen jongens en meisjes met elkaar om? Moeilijke woorden en begrippen worden nader toegelicht. Ook is er een literatuurlijst opgenomen, voor wie meer over het onderwerp wil weten.

Verwerking van de stof

Moeilijke woorden zijn in de tekst met een asterisk (*) weergegeven. Achterin het boek staan vragen en opdrachten. De A-vragen zijn bedoeld om te controleren of je het verhaal en de achtergronden hebt begrepen. De B-vragen geven je de gelegenheid om aspecten van het boek te ontdekken die niet in het commentaar zijn opgenomen. In de C-vragen komen zaken aan de orde die buiten dit boek vallen. Ze nodigen uit tot verder onderzoek in de (school)bibliotheek of op internet. Wie een (profiel)werkstuk over dit boek wil maken, kan de lijst met secundaire literatuur raadplegen.

I De familie Stastok

TEKST

1 De aankomst

De Leidse student Hildebrand arriveert in een kleine Hollandse stad om familie te bezoeken. Beets zal hierbij gedacht hebben aan Delft, dat tussen Den Haag en Rotterdam in ligt.

In het kleine Stadje D – werd op een donderdag in de maand oktober, in de namiddag omtrent één uur, de steile ijzeren trede neergelaten van een gele diligencie, rijdende over D – van C – tot E – vice versa, en uit dezelve daalde, tot grote bemoddering van degene die hem onmiddellijk volgde, en die niemand anders was dan zijn eigen cloak*, uw onderdanige dienaar Hildebrand.

Als student voelt Hildebrand zich boven de rest van de wereld verheven. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de beschrijving van zijn reisgezelschap. Zo geeft hij af op een barse politiecommissaris en op een dame die 'gedurig de kronkelbochten van haar boa had zitten te verschikken, dan eens had gezocht, dan eens ingesluimerd was, dan eens eau de cologne genomen, dan weer eens geslapen had, en altijd door lelijk was geweest'.

2 De ontvangst

Op zijn bestemming wordt Hildebrand opgewacht door Keesje, een oud mannetje dat in het Diaconiehuis (een soort armenhuis) woont. Samen wandelen ze naar zijn logeeraadres: de woning van de familie Stastok.

Het huis was, als mijn oom, burgerlijk, en ofschoon het huis ouder was, was ook deze, zowel als zijn huis, van een vroegere eeuw. Het had een trapgevel, en de bovenste verdieping was met kruiskozijsen in het lood. Het had slechts één zijkamer, met twee schuiframen met middelsoort ruiten*, versierd door groene gazen gordijntjes op brede koperen roeden, in het midden een weinigje opengeschoven om het licht vriendelijk uit te nodigen wel te willen beschijnen twee bloempotten van mijn tante, onder streng verbod van iets anders in het vertrek òf op te luisteren òf te verble-

Hildebrand en Keesje, door Anton Pieck

Openbaar vervoer

De periode waarin 'De familie Stastok' zich afspeelt, is de tijd van trekschuit en diligence. In 1839, toen de *Camera Obscura* verscheen, werd de eerste treinverbinding geopend tussen Amsterdam en Haarlem. Niet iedereen was daar blij mee. Sommige vrome zielen dachten dat het een vervoermiddel van de duivel was. In die tijd waren er nog geen treinen.

Met de diligence arriveert de student in het plaatsje D. Daarmee reisden mensen die zich geen eigen rijtuig konden permitteren. Diverse firma's, waarvan Van Gend en Loos de bekendste is, zorgden voor het vervoer. De diligence lijkt misschien romantisch, maar negentiende-eeuwers vonden het net zo gewoon als wij de bus. Het was niet in alle opzichten een plezier om in een diligence te zitten. Door het schudden van de wagen (veel wegen waren in deze tijd nog onverhard) kwamen passagiers er soms bont en blauw uit. Hildebrand typeert de diligence als 'een schokkende, nauwe,

Zilveren penning ter gelegenheid van de opening van de spoorweg Amsterdam-Haarlem, 1839

Schaaltje met diligence

dreunende, vuile, tochtige, harde, tuitelige doos, een soort van grote rammelende buik kist op vier wielen'. De banken waren volgens hem te hard, er was weinig beenruimte en je liep het risico een stijve nek op te lopen. Niet zonder overdrijving merkt hij op: 'wij menen gek te worden van het gesnor aan onze oren en 't gedender aan onze voeten; en dikwijls denken wij er, onder het dooreenwerpen van onze ingewanden met bekommring aan, wat gelukkiger zijn zou, dood of levend er uit te komen!'

De diligence was bovendien tamelijk duur, en de reistijd lang. De tocht van Amsterdam naar Utrecht duurde bijvoorbeeld ongeveer vijf uur! Als Beets in zijn studententijd zijn ouders wilde bezoeken, ging hij daarnaast ook wel eens te voet van Leiden naar Haarlem – zo'n dertig kilometer wandelen, al bezweek hij soms halverwege voor de verleiding van de diligence.

Naast de diligence was er de trekschuit, die veel goedkoper was. Sinds de zeventiende eeuw gold dit als een veilig en betrouwbaar vervoermiddel. Een trekschuit

Tegeltableau met trekschuit

voer ongeveer zeven kilometer per uur en werd door een paard voortgetrokken aan een touw, dat aan de mast was bevestigd. Wie comfortabeler wilde reizen, kon de roef afhuren. Onderweg speelden passagiers spelletjes, schreven ze brieven of lasen ze boeken. Vaak werd er ook luidruchtig gepraat: de nieuwste roddels werden uitgewisseld en er werden anekdoten en moppen verteld.

ken. Ik was nieuwsgierig of ik ooit in die kamer zou toegelaten worden. In allen gevalle werd ik alvast in 't voorhuis gelaten, en kwam ik spoedig in een achterkamer met een hoog licht, in de onmiddellijke tegenwoordigheid van mijn oom en tante.

Oom en tante Stastok behoren tot de burgerstand.

De ontvangst was recht hartelijk, en de goede mensen die mij nog nooit in mijn leven gezien hadden, schenen zeer verheugd dat genoeg te smaken, ofschoon gemeld genoeg bij de eerste enigszins scheen verbitterd te worden door de omstandigheid, dat ik juist op een donderdag gekomen was, als wanneer de voorkamer 'gedaan werd', zodat men nu achter zat; waarop mijn moei* aanmerkte, dat neef het wel zo voor lief zou nemen en dat hij zeker in zijn ouders huis ook wel eens in een achterkamer gezeten had; waarop neef zei, dat deze een hele lieve achterkamer was, en dat hij wel van een achterkamer hield; waarop oom zei, dat hij er, al zei hij 't zelf, *niet* van hield, en tante het met neef eens was dat zij er *wèl* van hield, waarop oom wat bijkwam met te zeggen, dat hij er 's avonds *nogal* van hield; waarop tante en neef zeiden, dat zij er ook 's avonds het *meest* van hielden; zodat er met eenparigheid van stemmen besloten werd, dat een achterkamer met een hoog licht 's avonds op haar voordeligst is. Ik ben verplicht hier bij te voegen dat de gehele redewisseling op de goelijkste en vriendelijkste wijze gevoerd werd, terwijl oom zijn ingebrande pijp met een zwavelstok* weer op de wijs bracht, en tante de kopjes van 't koffiegoed met een minzaam lachje en een bonte theedoek zat af te drogen. Zij schikte juist de stapeltjes in orde op het blad, toen zij vroeg: 'Wel heremijntijd, Hildebrand, had je nou niet nog koffie willen hebben?'

Nu was er op dit ogenblik inderdaad niets waar ik vuriger naar verlangde dan naar een kop koffie; maar daar ik mijn tante verdacht dat zij het middel om koffie te vermeerderen zou zoeken in de kunst om ze te verdunnen, bedankte ik edelmoedig, en zei dat ik straks met oom een bittertje zou nemen, waarop oom verklaarde dat hij dat altijd gebruikte als de wagen van tweeën voorbijkwam.

